

Kurs administrowania systemem Linux

Zajęcia nr 6: Podstawowe czynności administracyjne w Linuksie

Instytut Informatyki Uniwersytetu Wrocławskiego

8 kwietnia 2024

Składniki systemu plików Uniksa

- *Namespace*: mechanizm nazywania i hierarchicznego grupowania obiektów (katalogi to pliki, drzewiasta struktura katalogów, montowanie podsystemów plików).
- *Access control*: mechanizmy ograniczania dostępu do obiektów.
- *API*: sposoby komunikacji użytkownika z jądrem w celu uzyskania informacji o i dostępu do obiektów.
- Implementacja.

Montowanie systemów plików

Montowanie

```
mount -t typ -o opcje urządzenie katalog
```

W Linuksie typ zwykle wykrywany automatycznie, we FreeBSD — nie.

Konfiguracja punktu montowania w /etc/fstab

```
urządzenie katalog typ opcje backup fsck
```

- Wpis w /etc/fstab uwalnia od konieczności podawania wszystkich opcji w wierszu poleceń lub skrypcie (np. inicjalizacja systemu) — wystarczy podać tylko katalog lub urządzenie.
- Dodatkowy katalog /etc/fstab.d/ — po jednym pliku na urządzenie.
- *backup* = 1: dump(8) robi backup, 0: nie robi.
- *fsck* — czy wołać fsck(8) = 2: tak, 0: nie, 1: *rootfs*.
- W SystemD zastąpiony jednostkami *.mount (po jednej dla każdego systemu plików).

Numer urządzenia nadawany przez jądro

- Para *major:minor* typu `dev_t` (def.: `<sys/types.h>`).
- *major* — klasa (rodzaj) urządzenia (def.: `<linux/major.h>`), np. `TTY_MAJOR=4`, `SCSI_DISK0_MAJOR=8` — określa m.in. sterownik jądra.
- *minor* — identyfikator konkretnego urządzenia danej klasy.
- Np. pierwszy dysk SATA: 8:0, drugi dysk SATA: 8:16, druga partycja 1. dysku SATA: 8:2.
- Uwaga: *minor* zależy od kolejności wykrywania urządzeń!

Plik urządzenia w katalogu `/dev`

- Tworzony przez syscall `mknod(2)` — uniwersalny syscall do tworzenia *i-nodów*. Funkcje pomocnicze: `makedev(3)`, `major(3)` i `minor(3)`.
- Daje możliwość odwoływania się do urządzenia poprzez nazwę pliku (m. in. zwykła kontrola dostępu), deskryptor pliku (m. in. zwykłe syscalls typu `read`) itd.
- Konfiguracja statyczna: polecenie `mknod(1)` i skrypt `MAKEDEV(8)`.
- Obecnie pseudosystem plików `devfs` zarządzany dynamicznie przez `udev(7)`.

Nazwy urządzeń znakowych

- `tty $n$` — terminale (wirtualne),
- `tty` — dla każdego procesu jego terminal sterujący,
- `console` — konsola systemowa („najważniejszy” terminal),
- `ttyUSB $n$` , `ttyACM $n$` — terminale USB (pełne i uproszczone),
- `ttyS $n$` — terminale szeregowo (RS232),
- `vcs $n$` , `vcsan` — niskopoziomowy dostęp do terminali wirtualnych,
- `pts/ $n$` — pseudoterminale (`pts/ptsmx` — tworzenie, zob. `pts(4)`),
- pseudourządzenia `full`, `null`, `zero`, `random`, `urandom`, `kmsg` i in.

Nazwy urządzeń blokowych w katalogu /dev

Nazwy urządzeń blokowych

- `sdx` — SATA/SCSI (driver: `libATA`), x — litera a, b, ..., z, aa, ab, ..., np. `sda`, `sdd`,
- `nvmen` — dyski NVMe, n — liczba 0, 1, ..., np. `nvme0`,
- `nvmenm` — *namespace'y* NVMe, m — liczba 1, 2, ..., np. `nvme0n1`,
- `srn` — ATAPI ROM (CD-ROM, DVD-ROM), np. `sr0`,
- `dm-n` — pseudourządzenia tworzone przez *device mappera*, np. `dm-0` (zwykle `rootfs`),
- `loopn` — pseudourządzenia tworzone przez *losetup*, np. `loop0`,
- `hdx` — dyski IDE, np. `hda`,
- `fdn` — napęd dyskietek, np. `fd0` (nie mylić z katalogiem `/dev/fd/`).

Całe urządzenia i ich partycje

- *urządzenie* — całe urządzenie, np. `sda`,
- *urządzenie* m — partycja m (numeracja od 1), np. `sda1`,
- *urządzenie* pm (jeśli nazwa kończy się cyfrą), np. `nvme0n1p1`, `sdc1p2`.

Dodatkowe aliasy

- `fd` → `/proc/self/fd`,
- `stdin`, `stdout`, `stderr` → `/proc/self/fd/{0,1,2}`,
- `rtc` → `rtc0`, `cdrom` → `sr0` itp.
- `block/`, `char/` — mapowanie *major:minor* na nazwy urządzeń (odpowiednio: blokowych i znakowych).

Nazwy dysków niezależne od (przypadkowej) numeracji jądra

- `mapper/` — nazwy symboliczne urządzeń *device mapper*,
- `disk/` — unikatowe nazwy, ID i UUID partycji i systemów plików.

Unikatowa identyfikacja urządzeń

Systemy plików i kontenery

- ext2/3/4: 16-bajtowy losowy UUID i 16-bajtowa etykieta umieszczone w superbloku,
- FAT32: 4-bajtowa sygnatura (generowana na podstawie czasu) i 11-znakowa etykieta umieszczone w BPB.
- Kontener LUKS/LUKS2 — 16-bajtowy losowy UUID.
- Linki dostępne w katalogu `/dev/disk/by-uuid/`.

Systemy partycji

- MSDOS: 4-bajtowa sygnatura umieszczona w MBR (generowana na podstawie czasu),
- GPT: 16-bajtowy losowy UUID umieszczony w nagłówku GPT (także 4-bajtowa sygnatura umieszczona w *protective/hybrid MBR*).

Partycje

- MSDOS: brak. Symulowane przez Linux w postaci *SygnaturaDysku-NumerPartycji*.
- GPT: 16-bajtowy losowy UUID każdej partycji (nie mylić z UUID typu partycji), 36-znakowa (UTF-16LE) etykieta partycji.
- Linki dostępne w katalogach `/dev/disk/{by-partuuid,by-partname}/`.

Katalog `/dev/disk/`

- Tworzony przez udev.
- Reguły tworzenia w `/usr/lib/udev/rules.d/60-persistent-storage.rules` (można modyfikować).
- Zarządzanie: `udevadm(8)`.
- W podkatalogach — linki symboliczne do plików urządzeń blokowych.

Podkatalogi `/dev/disk/`

- `by-uuid` — uuid systemów plików
- `by-partuuid` — uuid partycji
- `by-label` — etykiety systemów plików
- `by-partlabel` — etykiety partycji
- `by-path` — ścieżka obsługi w hardware (rodzaj i numer magistrali, sterownik itp.). Zob.:
`udevadm test-builtin path_id /sys/block/sda`
- `by-id` — unikatowa nazwa tworzona na podstawie danych z hardware'u (model number, serial number, WWN — 8/16 bajtów, odpowiednik MAC adresu dla dysków)

Można podać ścieżkę dostępu do:

- faktycznego pliku urządzenia, np. `/dev/sda`;
- linku wskazującego (być może rekurencyjnie) na faktyczny plik urządzenia, np. `/dev/disk/by-partuuid/834939da-ae1d-f638-80af-09866613b8ed`;
- konstrukcji `LABEL=`, `PARTLABEL=`, `UUID=`, `PARTUUID=`, np. `PARTUUID=834939da-ae1d-f638-80af-09866613b8ed`.

Ważne opcje montowania

- `ro` — read only (uwaga na księgowanie!)
- `discard` — wysyłaj polecenia TRIM do dysku (SSD). Dawniej polecano `fstrim(8)` jako alternatywę.
- `noatime`, `nodirtime` — nie zapisywać czasu ostatniego odczytu (uwaga na programy `mutt` i podobne).
- `user` — wolno montować zwykłemu użytkownikowi (zwykle CDRom, pendrive itp.).
Por. UDisks2 i PolicyKit.
- `mode`, `umask`, `fmask`, `dmask` — nadaj odpowiednie prawa dostępu (plikom, katalogom):
bardzo przydatne w przypadku FAT (np. `fmask=0177`, `dmask=0077`).
- `noexec` — zabraniaj uruchamiania programów z tego systemu.
- `nosuid` — zabraniaj uruchamiania programów z SUID.
- `noauto` — nie montować automatycznie w czasie rozruchu (`fstab`)
- `defaults` — w razie braku opcji (`fstab`)

- Każdy dysk zewnętrzny, pendrive, karta SD itp. *dysk*, ma własny podkatalog `/media/dysk/`.
- Domyślne prawa dostępu do `/media/dysk/` to 000 (zabezpiecza przed omyłkowym pisaniem do katalogu bez zamontowanego urządzenia).
- Dysk *dysk* ma własny wpis w pliku `fstab` bazujący na UUID lub LABEL, jeśli trzeba, to z opcją `user`.
- Zawsze wiadomo, gdzie dany dysk się znajduje i czy jest zamontowany.
- Jak sprawdzić automatycznie, czy dysk *dysk* jest zamontowany?

Przykład: montowanie /tmp

ręcznie

```
# mount -t tmpfs none /tmp -o size=2000m,mode=1777,strictatime
```

/etc/fstab

```
none /tmp tmpfs size=2000m,mode=1777,strictatime 0 0
```

systemd: jednostka tmp.mount

[Unit]	[Mount]
Description=Temporary Directory	What=tmpfs
ConditionPathIsSymbolicLink=!/tmp	Where=/tmp
DefaultDependencies=no	Type=tmpfs
Conflicts=umount.target	Options=mode=1777,size=2000m,strictatime
Before=local-fs.target umount.target	
	[Install]
	WantedBy=local-fs.target

Praca z jądrem obcym

- Zamontowany system plików może być podwiązany w innych punktach montowania.
- Ważne w przypadku `chroot` — proces *chrootowany* potrzebuje dostępu do `/sys`, `/proc` i `/dev`.
- Często przydatne podczas ratowania systemu: jądro systemu ratunkowego użyczone dla *userlandu* systemu ratowanego.

W-chroot-owanie w system ratowany

```
# mkdir /target
# mount /dev/rootfs-ratowanego /target
# for FS in proc sys dev; do \
    mount -o bind /$FS /target/$FS; done
# chroot /target
# jesteśmy w systemie ratowanym
```

losetup(8)

- Tworzy urządzenie blokowe z obrazu w pliku.
- Opcja `-f`: znajdź wolny numer n urządzenia `/dev/loop $n$` .
- Opcja `--show`: wypisz nazwę utworzonego urządzenia.

Montowanie obrazu płyty ISO

```
# mount $(losetup -f --show plyta.iso) /mnt
```

Skrót: opcja `loop` programu `mount`

```
# mount -o loop plyta.iso /mnt
```

Partycje zaszyfrowane

- W Linuksie przeważnie dm-crypt z nagłówkiem LUKS.
- Narzędzie: cryptsetup.
- Idea: partycja zaszyfrowana jest mapowana na partycję wirtualną w /dev/mapper/.
- Konfiguracja: /etc/crypttab.

Montowanie systemu zaszyfrowanego

```
# cryptsetup open /dev/dysk nazwa
```

Pytanie o hasło

```
# mount /dev/mapper/nazwa /punkt_montażowy
```

Odmontowywanie systemu zaszyfrowanego

```
# umount /punkt_montażowy
```

```
# cryptsetup close nazwa
```


Rodzaje kontroli dostępu

- *Mandatory*: scentralizowana, prawa przydziela aministrator.
- *Discretionary*: rozproszona. Obiekty mają właścicieli. Prawa przydziela właściciel obiektu.
- W Uniksie stosuje się oba modele.

Kontrola dostępu do plików

- Każdy plik ma właściciela i grupę.
- Każdy plik ma *access mode*: 12 flag określających możliwe rodzaje dostępu.
- Niektóre systemy plików wspierają też *extended attributes* i ACL (*Access Control Lists*).

Tryb dostępu i typ pliku

4 najstarsze bity

1	p	pipe
2	c	character
4	d	directory
6	b	block
8	-	regular
a	l	link
c	s	socket

12 bitów zapisywanych tradycyjnie ósemkowo

4000	set user ID
2000	set group ID
1000	sticky bit
0400	read by owner
0200	write by owner
0100	execute program / search directory by owner
0040	read by group
0020	write by group
0010	execute/search by group
0004	read by others
0002	write by others
0001	execute/search by others

- SETUID — dla plików wykonywalnych.
- SETGID — dla plików wykonywalnych i katalogów (zob. np. grupa `staff` i prawa `drwxrwsr-x` dla `/usr/local/`).
- *Sticky bit* (dla katalogów, dawniej też zwykłych plików).
- Prawa dostępu do dowiązań symbolicznych są ignorowane i nie można ich zmienić za pomocą polecenia `chmod`.
- Faktycznie tryb pliku jest przechowywany w jednym słowie razem z typem pliku.

Podczas ujawniania informacji

- Ciąg 10 symboli ze zbioru `-dlbcprwxsStT`.
- Stosowany przez programy `ls`, `stat` itp.
- Dodatkowo informacja o typie pliku (`-dlbcps`): pierwszy symbol.
- SUID: `s` zamiast `x` w pierwszej trójce (`S` jeśli brak `x`).
- SGID: `s` lub `S` zamiast `x` w drugiej trójce.
- *sticky bit*: `t` lub `T` zamiast `x` w trzeciej trójce.
- Przykłady: `-rws--S---`, `drwxrwxrwt`.

W programie `chmod`

- Składnia: `[ugoa]*([-+]=([rwxXst]*| [ugo]))+| [-+]= [0-7]+`
- Bardziej elastyczne, niż zapis ósemkowy, szczególnie w połączeniu z opcją `-R`.
- `X` oznacza `x` tylko dla katalogu lub jeśli już był.
- Przykład: `chmod -R go-wx,go+rX *`

Extended attributes

a	append only
A	no atime updates
c	compressed
C	no copy on write
d	no dump
D	synchronous directory updates
e	extent format
i	immutable
j	data journalling
s	secure deletion
S	synchronous updates

t	no tail-merging
T	top of directory hierarchy
u	undeletable

Read-only attributes

E	compression error
h	huge file
I	indexed directory
N	inline data
X	compression raw access
Z	compressed dirty file

Narzędzia: `lsattr`, `chattr`.

Dostęp użytkownika nieuprzywilejowanego do katalogów

Zapis możliwy tylko do:

- `/home/user/`
- `/tmp/`, `/var/tmp/`
- `/var/mail/user`
- I niewiele więcej, ale uwaga na drobiazgi, np.:
`drwx-wx--T root crontab /var/spool/cron/crontab`

Odczyt

- Katalogi systemowe `/usr/`, `/var/` itp.
- Uwaga: domyślenie `drwxr-xr-x` dla katalogu `/home/user/`
- Domyślnie każdy użytkownik ma swoją grupę. Możliwość tworzenia dodatkowych *working groups*.
- Dobra izolacja danych różnych użytkowników, ale uwaga na dane spoza `/home/user/`.
- Warto zakładać dla siebie wiele kont w celu separacji danych.